«توسعه ایرانی» بررسی می‌کند

جریان‌سازی «فیک‌نیوزها» در فضای مجازی

آسو محمدی

آخرین فیک‌نیوزی که منتشر شد، همین چند روز پیش بود. سرماجرای سهمیه‌بندی بنزین؛ اما روزانه با چه تعداد خبر جعلی یا فیک‌نیوز مواجه می‌شویم؟ کمی برگردیم به عقب؛ خبرهایی مانند این موارد: «هشدار هشدار، خرما نخورید؛ چون داعش خرماها را به ویروسی خاص آلوده کرده است»، «حضور داعش در تهرانپارس»، «آب کارون به عراق منتقل می‌شود»، «تصویری از دختر حسن روحانی که در خارج مشغول خوشگذرانی است»، در بعضی از رسانه‌ها و کانال‌ها منتشر می‌شوند. یا سال گذشته خبر «گوش‌بُری یک کودک افغانستانی زباله‌گرد در تهران» به سرعت منتشر شد و سر از همه رسانه‌ها درآورد و حتی معاون اول رئیس‌جمهور هم برای آن دستوری صادر کرد؛ اما یک روز بعد مشخص شد این ویدئو و خبر ساختگی و جعلی بود. روزانه ده‌ها خبر جعلی و دروغ از این دست در شبکه‌های اجتماعی تولید و از سوی برخی کاربران ناآگاه دست به دست می‌شود؛ خبرهایی جعلی که نه فقط در ایران که در بیشتر کشورهای دنیا مشکل‌ساز شده‌اند.

در روزگاری که شبکه‌های اجتماعی بیشترین کاربری و استفاده را در میان مردم دارند، راهکارجلوگیری از انتشار اخبار جعلی از این دست چیست؟ برخی تنها راهکارشان حذفی و انجام اقداماتی مبتنی بر فیلترینگ است؛ اما به تجربه در این سال‌ها فهمیده‌ایم فیلتر به هیچ وجه چاره کار نیست و تنها منجر به گستردگی بیش از پیش فیلترشکن‌ها می‌شود. تجربه فیلتر کردن تلگرام این موضوع را به وضوح اثبات می‌کند. راهکار دیگر می‌تواند آموزش مردم و واکسینه کردن افکار عمومی در قبال خبرهای جعلی باشد؛ اما آیا در این زمینه تاکنون کاری شده و گامی برداشته‌ایم؟

خبرهای بی‌اعتبار، بیننده بیشتری در تلگرام دارد

مروری بر موارد و خبرهایی از این دست، نشان می‌دهد همه با هم، هم افکار عمومی و هم رسانه‌ها و هم مسئولان، برای آگاهی و تشخیص خبر جعلی از خبر درست راه درازی در پیش داریم. در این شرایط، پرسش این است که برای مقابله با فیک‌نیوز چه باید کرد؛ یا به تعبیری دقیق‌تر اساسا می‌توان برای مقابله یا کم‌اثر کردن آن کاری انجام داد؟

«اعتبار منبع در رسانه‌های اجتماعی؛ مطالعه موردی کانال‌های خبری تلگرام»، عنوان رساله دکتری، قادر باستانی است که جلسه دفاع از آن چند روز پیش در دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال برگزار شد. این پژوهش دانشگاهی نشان داد کانال‌های خبری فارسی‌زبان که در پیام‌رسان تلگرام فعالیت می‌کنند و اعتبار منبع ضعیفی دارند و اخبار جعلی و کم‌اعتبار منتشر می‌کنند، نسبت به کانال‌های معتبر، بیننده بیشتری به خود جذب کرده‌اند. وی همچنین نتایج قابل تاملی از جمله درباره پیشی گرفتن سلبریتی‌ها از سیاستمداران در خبرسازی و حضور جدی در عرصه اطلاع‌رسانی و یا نقش تاثیرگذار ابرکاربران در تولید اخبار ملی و بین‌المللی ارائه داد.

باستانی در مورد این پژوهش به ایرناپلاس گفت: موضوعی که من به آن پرداخته‌ام این است که وضعیت اعتبار اخبار در کانال‌های خبری تلگرام چگونه است. چون تلگرام کاملا فضای خبری کشور را احاطه کرده و برخی کانال‌هایی به وجود آمده که بیش از سه میلیون عضو دارد. این در تاریخ رسانه‌ای کشور بی‌نظیر است که بدون مجوز از دولت، بدون اینکه اصحاب قدرت و ثروت در آن دخالتی داشته باشند، افراد می‌توانند رسانه‌ای را تاسیس و چنین شرایطی را ایجاد کنند. من یک سری از کانال‌ها مانند بی‌بی‌سی فارسی، خبرگزاری فارس، باشگاه خبرنگاران، آمدنیوز و آخرین خبر را به عنوان نمونه مورد مطالعه قرار دادم. این‌ها واریانس بالایی با یکدیگر داشتند و بررسی آن‌ها نتیجه خوبی در اختیار من گذاشت.

زوال متن اخبار و برجسته‌شدن تیتر

او در مورد جزئیات این پژوهش گفت: سه هزار و ۱۶۰ پست خبری را به شکل علمی از میان اخبار این کانال‌ها انتخاب کردم و از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار دادم. در بررسی به این نکات رسیدم که حجم اخبار ما به شدت در حال کاهش است

تعهدی که پیش از این روزنامه‌نگاران، مطبوعات و خبرگزاری‌ها روی منبع خبر داشتند که حتما باید منبع اخبار مشخص باشد و سعی می‌کردند تایید اصالت خبر را از طرق موثق بگیرند بعد اقدام به انتشار و تحلیل کنند، دیگر وجود ندارد

و اسم آن را «زوال متن و برجسته شدن تیتر» گذاشته‌ام. یعنی مردم دیگر متن اخبار را نمی‌خوانند بلکه آن را اصطلاحا «اسکن» می‌کنند و فقط تیترها را می‌بینند. به گفته باستانی این یک پدیده جدید است چون وقتی این اتفاق بیافتد، خبر دیگر خبر کاملی نیست و شما مجبورید عناصر خبری را حذف کنید تا به اندازه تیتر از آن استخراج شود. این پژوهش گر می‌گوید: نکته جالب دیگر اینکه در بررسی تعداد دیده شدن (سین شدن) این سه هزار و ۱۶۰ پست خبری متوجه شدم هرچه اعتبار اخبار این کانال‌ها کمتر است (یعنی صحت ندارد، محل تردید است، سوگیری دارد، تعدد گفتمانی در

پدیده فیک‌نیوز، ارتباط زیادی با خبر و علم ارتباطات ندارد و بیشتر یک پدیده اجتماعی و مربوط به این موضوع است که ما سرمایه اجتماعی و اعتماد را در طول سال‌های اخیر به طرق مختلف سوزانده‌ایم

کشور است. فضای یاس و ناامیدی در جامعه ایجاد شده که خودش کمک کننده به انتشار اخبار جعلی و تشدید آنهاست.

فضای ناامیدکننده طالب اخبار ناامیدکننده جعلی است

دبیر سابق انجمن صنفی روزنامه‌نگاران ایران افزود: زمانی که فضا ناامیدکننده باشد، طالب اخبار ناامیدکننده جعلی در جامعه زیاد می‌شود و این خود عاملی بر پروبال دادن به این اخبار است. بخشی از انتشار این اخبار به دلیل وجود فضای مجازی قابل کنترل نیست، اما به اعتقاد من کنترل بخش اعظمی از آن بستگی به کنترل رفتار مسئولان دارد. به اعتقاد من، مسئولان دولتی و غیردولتی اگر نسبت به انتشار اخبار درست و گزارش‌های شفاف به مردم متعهد باشند شاید بتوان تا حدودی آن اعتماد از دست رفته را بازگرداند. پاسخگو نبودن مسئولان به مردم و در لفافه صحبت کردن با مردم یک فضای بی‌اعتمادی ایجاد می‌کند و زمانی که این فضا وجود داشته باشد طبیعتا اخبار جعلی منتشر می‌شود. یک بخش دیگر آن به جریان رسانه‌ای ایران و صاحبان رسانه مطبوعات و خبرگزاری‌ها در ایران بازمی‌گردد، حتی صداوسیما که نوعی بدبینی نسبت به آن وجود دارد. همین باعث شده است مردم کمتر برای کسب اطلاع به آن رجوع کنند.

با این حال طبق یافته‌های پژوهش قادر باستانی، برخی رسانه‌های نامعتبر، به‌رغم آمار بالای انتشار اخبار ناصحیح، دارای دنبا کننده و مخاطبان زیاد و نرخ بازنشر بالایی هستند. برای انتشار یک محتوای ساختگی، نیاز به آماده بودن فضای اجتماعی در جامعه، برای دریافت این‌گونه اخبار وجود دارد. متولیان امر لازم است، جوانب جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و ارتباطی این معضل را به‌درستی کاوش و برنامه‌ریزی کنند. هرگونه تعلل و سهل‌انگاری در این امر، آسیب‌های جدی به فرهنگ عمومی، رسانه‌ها و البته عامه مردم وارد خواهد کرد.

کاهش تعهد کاری خبرنگاران و روزنامه‌نگاران

بدرالسادات مفیدی، روزنامه‌نگار و دبیر سابق انجمن صنفی روزنامه‌نگاران ایران در این باره به «توسعه ایرانی» می‌گوید: با توجه به وضعیت آشفته بازار رسانه‌ای متاسفانه انتشار این نوع اخبار دروغ به شدت رواج پیدا کرده و بیشتر می‌توان گفت معضل یا بلای فضای مجازی است. شاید بتوان گفت آن تعهدی که پیش از این روزنامه‌نگاران، مطبوعات و خبرگزاری‌ها روی منبع خبر داشتند که حتما باید منبع اخبار مشخص باشد و سعی می‌کردند تایید اصالت خبر را از طرق موثق بگیرند بعد اقدام به انتشار و تحلیل کنند، دیگر وجود ندارد. امروزه شاهد آن هستیم که برخی خبرها منتشر و تحلیل‌هایی هم درباره آنها نوشته می‌شود، سپس متوجه می‌شویم که اصل خبر اشتباه و فضاسازی است.

مردم فکر می‌کنند تکذیبیه‌ها جعلی است و نه خبر!

مفیدی ادامه می‌دهد: شاید بتوان گفت این پدیده تلخی است که بیش از هر چیزی از گوشی‌های هوشمند به وجود می‌آید، بالاخره دست هر کسی در گوشه و کنار کشور یک گوشی است که به وسیله آن یک کلاغ چهل کلاغ و آن را تبدیل به خبر و فضا را آشفته می‌کند و تا بخواهد حقیقت مشخص شود اینقدر این خبر منتشر می‌شود که بعدا نمی‌توان آن را جمع کرد؛ یعنی حتی زمانی که آن را تکذیب می‌کنند دیگر خبر دروغ به قدری اثرگذاری کرده که هرچقدر تکذیب شود معنایی ندارد و گاهی حتی فکر می‌کنند تکذیبیه‌ها جعلی و تحت فشار است که همه اینها ناشی از یک فضای بی‌اعتمادی در

از گوشه و کنار

واکنش وزارت علوم به افت کیفیت غذاهای دانشجویی

مشکل افزایش قیمت گوشت، برنج و روغن است

رئیس صندوق رفاه دانشجویی با اشاره به بودجه این صندوق در سال جاری گفت: نیازهای دانشجویان خیلی بیشتر از آن چیزی است که ما بتوانیم با این بودجه‌ها به آنها پاسخ دهیم. ناصر مطیعی در گفت‌وگو با ایلنا، در واکنش به اعتراض برخی دانشجویان به غذاهای دانشجویی و اقدامات صندوق رفاه برای افزایش کیفیت غذا گفت: نظارت بر کیفیت و کمیت غذا بر عهده معاونان دانشجویی دانشگاه‌هاست. معاون دانشجویی و رئیس سازمان دانشجویان به این موضوع نظارت می‌کنند و ما هم در بازرسی‌هایی که انجام می‌دهیم از حیث زیرساخت‌ها، تجهیزات آشپزخانه و سردخانه‌ها موضوع را بررسی می‌کنیم. مطیعی افزود: طی جلسات متعدد با معاونت‌های دانشجوییِ مناطق مختلف، در خصوص فعالیت‌هایی که منجر به افزایش کیفیت غذا می‌شود همفکری می‌کنیم، اما عوامل مختلفی در کیفیت غذا دخیل است. از کیفیت مواد اولیه که خریداری می‌شود تا مهارت آشپزی همکارانی که در آشپزخانه هستند در کیفیت غذایی دانشجویی تاثیر دارند. البته باید بررسی شود در دانشگاهی که شما نام بردید و دانشگاه‌های دیگر عامل افت کیفیت غذا دقیقا چیست ریال زیرا علت‌ها در دانشگاه‌های مختلف متفاوت است. رئیس صندوق رفاه ادامه داد: در حال حاضر یکی از مشکلات دانشگاه‌ها افزایش قیمت مواد اولیه غذایی است، مواد اولیه مثل گوشت، برنج و روغن افزایش داشته، اما تلاش می‌کنیم تا جایی که ممکن است به دانشگاه‌ها برای تهیه مواد اولیه و خام کمک کنیم تا با قیمت مناسب‌تر تهیه کنند. در این راستا ما با شرکت پشتیبانی امور دام مذاکرات و رایزنی‌هایی داشتیم، آنها هم قول دادند مثل ترم‌های گذشته یک تا دو نوبت گوشت گرم گوسفندی با قیمت مناسب را در اختیار دانشگاه‌ها قرار دهند.

تبدیل ورزشگاه «فدک» به تالار عروسی!

عضو کمیسیون فرهنگی و اجتماعی شورای شهر تهران از تبدیل ورزشگاه فدک به تالار عروسی و تحویل آن به برنامه تلویزیونی «کودک شو» انتقاد کرد.

حجت نظری در گفت‌وگو با ایسنا، در مورد تغییر کاربری مجموعه ورزشی فدک در منطقه ۱۶ با بیان اینکه متاسفانه در حال حاضر این مجموعه ورزشی به تالار عروسی تبدیل شده است، گفت: همچنین قرار بود بخشی از این تالار عروسی به محل لوکشین برنامه «کودک شو» تبدیل شود و حتی قسمتی از این تالار نیز به نصب دکل همراه اول اختصاص یابد که با ورود به موقع شورای شهر این اتفاق فعلا لغو شده است.

با توجه به شروع فصل گرما

نگرانی وزارت بهداشت از عوامل بیماری‌زا در مناطق سیل‌زده

معاون بهداشت وزارت بهداشت با اشاره به سیل اخیر، گفت: این سیل برای حوزه سلامت تهدیدی جدی بود؛ اما خوشبختانه توانستیم اقدامات به موقع و مناسبی انجام دهیم تا امکان بروز مشکلات جدید به حداقل برسد.

علیرضا رئیسی در گفت‌وگو با ایسنا، با بیان این که با فرو کش کردن سیلاب‌ها تازه کار اصلی در حوزه بهداشت آغاز می‌شود، گفت: با توجه به گرم شدن هوا و مشکلات برخی استان‌ها بویژه استان خوزستان که از جدی‌ترین مشکلات آنجا مبحث فاضلاب این شهر است، لازم است تمهیدات ویژه اندیشیده شود تا یک بار برای همیشه این مشکل حل شود. استان خوزستان حتی قبل از وقوع سیل نیز با مشکل فاضلاب روبرو بود و نیاز است تا کاری جدی و زیرساختی در این زمینه انجام شود.

یادداشت

پیشگیری از خرافه‌گرایی نیازمند فرهنگ‌سازی است

رواج فعالیت شیادانی به نام «فالگیر» در جامعه

فائزه ناصح، دکترای روانشناسی عمومی

«یکی توی زندگیت هست که خیلی دوستش داری، او هم تو را دوست دارد، عشق پاکی دارید، این موضوع را دست کم نگیر، زوج خوشبختی خواهید شد، به زودی گرفتاری‌هایی برایت درست می‌شود اما نباید زیاد غصه بخوری. یک زن بلندقد میانسال، از اقوام نزدیک بدخواه توست، سعی کن زیاد به او نزدیک نشوی. در زندگی بدبختی‌های زیادی کشیده‌ای اما...» این‌ها تنها گوشه‌ای از مکالمات ردوبدل شده میان خانم فالگیر و دختر جوانی است که بهر آرزویی یکی یکی اسکناس‌های خود را در کف دستان زن می‌گذارد تا بلکه به او ردی یا سرنخی دهد که بوسیله آن بتواند تغییری در رابطه و زندگی‌اش ایجاد کند. موضوع فال و فالگیری، کف‌بینی، رمالی و... در دنیای حقیقی و مجازی بار دیگر رواج پیدا کرده است، اما در این میان سوال بی‌پاسخ این است که آیا نتایج فال و سخن فالگیران با واقعیت انطباق دارد؟ براستی چطور می‌شود که عده‌ای برای حل مشکلات و مسائل زندگی به جای تدبیر، اندیشه و یافتن راه‌حل به خرافات و فالگیری پناه می‌برند؟!

در حال حاضر که عصر تکنولوژی و مدرنیته است نیز اگر یک نگاه اجمالی به صفحه حوادث روزنامه‌ها بیندازید شاهد این مساله خواهید بود که رمالی، فالگیری و دعانویسی به عنوان یک معضل اجتماعی تبعات اقتصادی و اجتماعی متعددی به بار آورده‌اند. بطوری که با گذشت زمان، تغییر زندگی مردم و پیشرفت تکنولوژی، هنوز باور به وجود سحر و جادو را نه تنها در زندگی مردم کمرنگ نکرده، بلکه از قالب سنتی به شکل مدرن درآورده است. البته هنوز معلوم نیست اولین فردی که قصد داشته با جادو، رمالی یا فالگیری رویدادی را تغییر دهد یا از آینده مطلع شود، چه کسی بوده است! اما قرن‌هاست که برخی در تلاش هستند تا با سوءاستفاده از ناتوانی افراد در حل عادی مسائل و مشکلاتشان، مبالغ کلانی را به جیب بزنند.

پیشینه رمالی و کف‌بینی به قرن‌ها پیش باز می‌گردد؛ انسان از دیرباز یعنی از زمانیکه پا بر روی کره خاکی گذاشته بدنبال کشف قدرتی فراتر از قدرت انسان برای تغییر یا پیشگویی بوده است. قدرتی که در حال حاضر ابزار دست شیادانی همچون رمال‌ها و فالگیرها شده که از طریق رمالی، تعبیر خواب، کف‌بینی، افسونگری، جاوگری، جن‌گیری، فالگیری، پیش‌گویی، چله‌نشینی، بخت‌گشایی و امثال آنها از جان و مال مردم سوءاستفاده می‌کنند و به قول خودشان گره‌ای از مشکلات افراد باز می‌کنند.

از منظر آسیب شناسی باید متذکر شد افراد در هنگام مواجهه با مشکلات متعدد زندگانی به دو صورت واکنش نشان می‌دهند: گروهی برای حل مشکلات به مشورت می‌پردازند، مطالعه می‌کنند، مهارتی را سعی می‌کنند بیاموزند و به عبارتی تلاش می‌کنند از طریق مشورت و راه‌های منطقی و عقلانی مساله خویش را گره‌گشایی کنند. اما گروه دوم به جای تعقل درباره وقایع مختلف، سعی می‌کنند به رمالی و فالگیری و جادو - پناه ببرند و هرآنچه که قرار است رخ دهد را با همان فرد رمال توجیه کنند. به عبارتی این گروه از افراد هنگامی که در برابر حل و برطرف کردن مسائل، خود را ناتوان و عاجز تصور می‌کنند، به خیالپردازی و خرافه روی می‌آورند و در این راه، اغلب از افرادی کمک می‌گیرند که ادعای سحر و جادو دارند.

به باور کارشناسان عوامل متعددی سبب می‌شوند تا افراد به این دسته از اشخاص مراجعه کنند که عمده‌ترین آنها ضعف در اعتمادبه‌نفس است؛ هنگامیکه فرد توانایی‌های خود را نادیده انگاشته و خود را در برابر مشکلات زندگانی ضعیف می‌پندارد، برای ترسیم آینده، بدنبال شخصی می‌رود که دارای قدرت ماوراءالطبیعه باشد و به‌این ترتیب در دام شیادانی با عناوین فالگیر، دعانویس، رمال و... گرفتار می‌شود.

باید خاطرنشان کرد «فقر فرهنگی» مهمترین عامل گرایش برخی افراد به فالگیران و دعانویسان است؛ بنابراین ضروریست بستر مناسب برای برون‌رفت از این معضل فرهنگی فراهم شود. همچنین نیاز است شرایطی ایجاد شود تا اصحاب رسانه چه در فضای حقیقی و چه در فضای مجازی از خطرات و عواقب خرافه‌گرایی و رمالی پرده‌برداری کنند.